

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

VERGEVING

(Mattheüs 18:21-35)

Een kostbare parel heeft Luther onder het middeleeuwse stof vandaan gehaald. De berouwvolle zondaar vindt bij God een gewillig oor, want onze God vergeeft graag en van harte.

Inhoe verre deze gelijkenis uit Matth. 18 ooit een rol gespeeld heeft in Luther's theologie weet ik niet, maar de theologie die Luther bestreed, was een theologie die een mens naar de strot grijpt en zegt: „Betaal wat jij schuldig zijt” (vs. 28). De theologie van „goede werken en je moet het zelf verdienen” heeft onnoemelijk veel slachtoffers gemaakt. Want in de relatie tot God geldt: Een mens kan niet betalen wat hij schuldig is. En geldt datzelfde eigenlijk ook niet in tussenmenselijke relaties?

Het evangelie houdt ons voor: in een zondige wereld krijgt het recht pas z'n loop door genade. God zij dank!

Het is een bekende gelijkenis die Jezus vertelt n.a.v. een vraag van Petrus: „Here, hoeveel maal zal mijn broeder zondigen en moet ik hem vergeven? Tot zevenmaal toe?” Petrus gaat er in z'n vraag van uit, dat er een grens is aan het schenken van vergeving. Je kunt immers niet aan de gang blijven. Er komt eens een eind aan. U kent het antwoord van Jezus. „Nee Petrus, Ik zeg je, niet tot zevenmaal toe je broeder vergeven, maar tot zeventig maal zeven maal.”

Het is opvallend, dat je deze getallen ook tegen komt in Gen. 4, dat al even bekende verhaal over Lamech, die aan het brallen is tegen z'n vrouwen: „Ada en Zilla, hoort naar mijn stem; vrouwen van Lamech, neigt uw oor tot mijn rede. Ik sloeg een man dood om mijn wonde, een knaap om mijn striem; want Kaïn wordt zevenvoudig gewroken, maar Lamech zeven en zeventig maal”.

Een knulletje, dat hem bij wijze van spreken, uit kwaadheid tegen de schenen geschopt heeft, krijgt een doodsklap. Hij breekt iemands nek in koele bloede. Wie aan mijn lijf komt, die breek ik z'n poten. Waar mensen wrekend hun gang gaan, daar worden alle grenzen overschreden. Een eindeloze stroom van geweld en bloedvergieten komt op gang. Ja, zegt u, dat was Lamech. Lamech was een bruut, een stuk oergeweld. Dat gebeurt nu niet meer.

DOOR
J. BOUMA
SLIEDRECHT

Om dicht bij huis te blijven, hoe komt het dat een konflikt tussen mensen zo gruwelijk uit de altijd kan lopen, dat er levens door verziekt en vergald worden? Dat gebeurt, wanneer het woord vergeving uit het woordenboek geschrapt wordt. Dan haalt het één het ander uit en de duivel lacht stilletjes in z'n vuistje. Want het wreken gaat door!

In Matth. 18 proeven we een totaal andere mentaliteit dan men gewend is in de wereld van de Kaïns mensen, waar aan het haten en wreken geen eind komt. Tegenover de onbegrensde wraak in een verzondigde wereld stelt Jezus de onbegrensde vergiffenis in de wereld van Gods genade. „Indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, zult gij hem vergeven tot 70 maal 7 maal, d.w.z. zo vaak het maar nodig is.

Zo is dat in het Koninkrijk der hemelen. „Daarom” zegt de Here Jezus, „is het Koninkrijk der hemelen te vergelijken met een koning, die afrekening wilde houden met z'n slaven. Toen hij begon te rekenen, werd één voor hem

geleid, die tien duizend talenten schuldig was. Omdat hij niet kon betalen, beval zijn heer hem te verkopen, met zijn vrouw en kinderen en al wat hij bezat, opdat er betaald kon worden.”

Voor alle duidelijkheid: de schuld, die de slaaf heeft is enorm. Onbetaalbaar. Als u weet, ik heb dat ergens gelezen, dat b.v. het jaarinkomen van koning Herodes 900 talenten was, dan kunt u wel uitrekenen dat deze slaaf er niet best voor stond met z'n schuld van 10.000 talenten.

De schuld is zo groot, dat de schuldenaar reddeloos verloren is. Dat moet aan het begin van het verhaal direkt al duidelijk zijn. Hier is geen redding meer mogelijk.

Hij valt op zijn knieën en smeekt z'n heer om toch geduld met hem te hebben. Wat, tussen haakjes, straks ook een medeslaaf hem zal

Inhoud

- 1 Ds J. Bouma, Vergeving
- 2 Ds A. H. Agra, Pastorale Notities
- 3 Ds H. J. van der Kwast, Het akkoord van kerkelijk samenleven
- 4 Prof. C. van der Leun, „Sla de krant maar op”
- 5 Ds H. Amelink, Te Berde
- 6 Drs P. J. van Kampen, „Omdat gij de Heilige Geest bedroefd hebt...”
- 7 Drs O. Mooiweer, Persschouw
- 9 Prof. dr H. J. Jager, Liefde
- 10 T. Hoekstra, Ex libris
- 10 Drs W. G. Rietkerk, Boekbespreking

PROGRAMMA DIAKONALE CONFERENTIE '83

Datum: zaterdag 19 november 1983.

Plaats: Westerkerk, v.d. Duyn v. Maasdamlaan 6, Bunschoten-Spakenburg.

Thema: WERKLOZEN DIENEN.

Programma

- 9.30 — ontvangst conferentiegangers met een kopje koffie.
- 10.00 — opening.
- 10.15 — Stichting Jeugdzorg en Maatschappelijk Werk van de Nederl. Geref. Kerken.
 - mededelingen door het Bestuur.
 - gelegenheid tot het stellen van vragen. (het jaarverslag 1982 is aan de kerken toegezonden).
- 10.40 — „werkloosheid in deze tijd”, door C. Huizinga, voorzitter Centraal Diaconaal Comité. Werkloosheid doet zich voor in een ontregelde arbeidsmarkt. Moeten we de oplossing van de economen verwachten, of is er meer van te zeggen?
- 11.00 — „werkloosheid, tijdelijk?”, door J. van Oord, ondernemer. Werkloosheid wordt een structureel verschijnsel genoemd. Vakmensen zijn van mening, dat de huidige generatie geen „volledige” werkgelegenheid meer zal beleven. Moeten we ons daarop instellen?
- 11.30 — „het Pro Deo Projekt”, door A. Lok, lid van de Verbondsraad van het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond. Een eerste kennismaking met behulp van video. Het Pro Deo Projekt is ontwikkeld door de heer A. Lok in samenwerking met het G.M.V. Het heeft landelijke bekendheid gekregen. Doel is de inschakeling van (langdurig) werklozen bij het verrichten van niet-betaald werk. De diakonie speelt een actieve rol. Een helder inzicht wordt verkregen in mogelijkheden en onmogelijkheden, wettelijke grenzen en organisatie. Tijdens de lunchpauze is het draaiboek „het Pro Deo Projekt” verkrijgbaar tegen betaling van f 5,— per exemplaar.
- 12.00 — lunchpauze.
- 13.30 — „het Pro Deo Projekt”, door A. Lok.
- 14.30 — discussie. Gelegenheid tot het stellen van vragen aan de inleiders.
- 15.30 — thema volgende conferentie. rondvraag.
- 16.00 — sluiting.
- 16.00 — vertrek deelnemers.

vragen. Heb geduld met mij, ik zal alles betalen. Wat natuurlijk volstrekt onmogelijk is, maar wat moet de man anders roepen in z'n radeloosheid en ellende. Wat hij zijn heer vraagt, is: wees lankmoedig. Heb geduld met mij. Hij vraagt geen kwijtschelding, maar uitstel van betaling.

Lankmoedigheid is een oudtestamentische uitdrukking, die meestal in verband met Gods toorn gebruikt wordt. En wie denkt dan niet direkt aan Psalm 103, aan die bekende woorden:

„Barmhartig en genadig is de HERE,
lankmoedig en rijk aan goedertierenheid,
niet altoos blijft Hij twisten,
niet eeuwig zal Hij toornen.”

Dat is lankmoedigheid, dat God geduldig is ook in het uitvoeren van zijn toorn. En daar pleit deze man op, op de lankmoedigheid van zijn heer. Heb geduld met mij. Duld mij, ondanks mijn schuld. Verwerp mij niet voor uw aangezicht.

Wat er dan gebeurt is iets ongelofelijks. De heer laat z'n boosheid varen. „De heer kreeg medelijden met hem, en liet hem vrij en schold hem de schuld kwijt.” Het woord „medelijden krijgen” heeft een hele krachtige zeggings, wat in onze vertaling nog nauwelijks doorklinkt. Het is een woord dat een hele sterke menselijke emotie uitdrukt, waarop het lichaam reageert. Het gaat om een bewogen worden van de binnenste delen: het hart, de lever, de longen, de milt. Ook vertaalt men wel met ingewanden. Zo kan een moeder buikpijn krijgen als ze ziet dat haar kind doodziek is. Dat voel je van binnen.

De koning uit de gelijkenis krijgt medelijden en scheld hem de schuld kwijt. Dat is meer dan de man gevraagd heeft. De koning duldt hem niet slechts; vooruit maar, ik zie wel wat er van komt, maar hij haalt een dikke streep door de schuld heen. Er wordt schoon schip gemaakt. Punt uit!

Het is daarom ook zo verschrikkelijk wat dan de man doet, aan wie de schuld is kwijtgescholden. Dat is heel erg. Want hij is de deur nog niet uit, of hij grijpt een medeslaaf, knijpt hem de keel dicht en eist van hem dat hij zal betalen wat hij schuldig is. Onmiddellijk, zonder pardon.

En dan ziet u hetzelfde gebeuren, als wat er zoëven in het huis van de heer gebeurd is. Een man die om geduld smeekt, die uitstel van De geschiedenis herhaalt zich letterlijk.

betaling vraagt. Exakt hetzelfde. Alleen; het verschuldigde bedrag staat nu in geen enkele verhouding met wat eens zijn eigen schuld geweest is. Er is schuld, maar geen onoverkomelijke schuld. Hier was uitstel van betaling op z'n minst een uitkomst geweest. Maar niets van dat alles. De man eist het volle pond en op staande voet. Er is geen spoor van medelijden. Geen greintje mededogen. Je zou zeggen, waar haalt de man

de moed vandaan om zo onbarmhartig te zijn. Hij die het zelf helemaal moet hebben van de vergeving van zijn heer. Hij die, om een oude term te gebruiken, zijn eigen leven verzondigd heeft. Eén en al schuld was z'n leven en nu dit!

God heeft in zijn genade een streep gehaald door onze schuld. Door onze onbetaalbare schuld. God, en daar heeft Luther onze ogen voor mogen openen, God is een genadig God voor wie berouw heeft over zijn/haar zonden. Vergeving! Het onbetaalde wordt betaald. De schuld wordt vereffend op een wijze die ons verstand te boven gaat. In Christus legt God een nieuw fundament onder het leven. Je bent geen gevangene meer van je schuld. Je bent vrij, je mag leven, want God wil niet de dood van de zondaar.

En dan de spiegel. Ga heen, doe jij evenzo.

Gewas

Ds Buskes heeft eens verteld, dat hij wat moeite had met het dankgebed na het eten, zoals zijn vader dat uitsprak. Dat was nl. de oeroude „Dankzang na het eten”, zoals men die nog in een oud kerkboek vinden kan. In 1933 is dat lied uit de Geref. gezangsbundel geschrapt. „O, Heer, wij danken U van harte voor nooddrift en voor overvloed. Waar menig mens eet brood der smarte, hebt Gij ons mild en wél gevoed. Doch geef dat onze ziele niet aan dit vergankelijk leven kleeft, maar alles doe wat Gij gebiedt, en eindelijk eeuwig bij U leev’.”

Ik weet niet meer precies wat voor bezwaar Buskes tegen dit vers had, maar 't zat, geloof ik, bij hem hierop vast, dat wij voor overvloed danken en intussen volstaan met de constatering van het feit dat vele anderen te weinig eten hebben.

Met die moeilijkheid zitten we bij het dankuur voor het gewas. We weten allen, dat het grootste deel van de wereldbevolking te weinig voedsel heeft. Het kleinste deel van het getal der mensen heeft teveel.

Menigeen zou verandering willen

Ik loof de Heer, die door zijn kracht

Naar: „I sing the almighty power of God”

1. *Ik loof de Heer, die door zijn kracht de hoge bergen schiep, die zee en lucht heeft voortgebracht en ons tot leven riep.*
2. *Ik prijs de wijsheid en de macht van Hem die zon en maan tot ordening van dag en nacht doet op- en ondergaan.*
3. *Hij schiep de aarde door zijn woord en zie: zij was zeer goed; zij brengt ons volop vruchten voort en spijs in overvloed.*
4. *En al wat op de aarde leeft, mag leven uit zijn hand. Geen plaats waar Hij ons niet omgeeft, omringt aan alle kant.*
5. *Ik zie, waarheen mijn oog zich wendt, Gods wondren om mij heen: de sterren aan het firmament, de grond die ik betreed.*
6. *Zijn hand zal altijd met mij gaan, zijn oog waakt over mij. Ik mag zijn teken verstaan, zijn liefde blijft nabij.*

Isaac Watts (1674-1748)

vertaling: Joop Klein, Rijswijk

Pastorale notities

DOOR
A. H. ALGRA Sr.
MAASSLUIS

brengen in die verhoudingen, maar hoe doe je dat. Je voelt je machteloos. Er zijn economische stelsels en er gaat veel geld zitten in de bewapening. Het is merkwaardig hoe de vraagstukken van nú gelijken op die van vóór de tweede wereldoorlog en het zijn dezelfde vraagstukken die in combinatie met elkaar toen en nu aan elkaar vastzaten. Ik herinner maar even aan het boek van G. Mulder uit de jaren van de „crisis”. Het heette „Geef je hun te eten”. We herkennen dat woord. Het boek speelt in een gezin, waar vader en zoon werkloos zijn; er is ook een zoon met de onderwijzersactie maar hij komt niet aan de bak doordat hij pacifist is. Een andere jongen gaat de smokkelarij in, de weg dus op van „zwart geld”.

De tendens van het boek is, dat we niet maar passief te wachten hebben op een wonderbare spijziging, maar dat we de opdracht van de Heer serieus moeten nemen: Geef je hun te eten. Niemand kijkt er vreemd van op als afgekondigd wordt, dat de dankstondcollecte voor de kerk bestemd is. Niemand vindt het raar als die collecte in het kerkblad en op de preekstoel extra aanbevolen wordt. Iedereen weet, dat er een tekort is in de kerkelijke financiën. Het kerkgebouw is duur en de dominee is dat ook. Is er ook iemand die zich afvraagt of het niet Schriftuurlijker zou zijn als de dankstondcollecte bestemd werd voor, laat ik een voorbeeld nemen, „Redt een kind”? Als de collecte voor de kerk is, verzamelen we feitelijk voor onszelf. Dat kan wel eens nodig zijn, maar bij de dankstond voor het gewas past beter een collecte voor wie honger hebben. Psalm 67 zingen we toch in dat uur? Dat is hét danklied voor de oogst, maar daarin wordt de aandacht van onze welvoorzien tafels weggeleid naar de volken van de aarde. „God zegent óns, opdat alle einden der aarde Hem loven en dienen”.

De Christelijke Gereformeerde Kerken en wij (2)

Het akkoord voor kerkelijk samenleven

Op de landelijke vergadering van onze kerken in Breukelen is bij alle daarvoor in aanmerking komende besluiten rekening gehouden met de Christ. Geref. zusterkerken.

In het bijzonder was dit het geval bij de behandeling van de artikelen voor het kerkelijk samenleven.

Er zijn momenten geweest dat dit iets te nadrukkelijk gebeurde, zodat de vraag werd gesteld of wij nog wel zelfstandig konden besluiten.

In de tegemoetkoming aan de wensen en bezwaren geuit door de deputaten van genoemde kerken zijn we gegaan zover we konden.

Wanneer ik terugdenk aan de bewogen discussie destijds op de landelijke vergadering in Wezep over art. 34, dat de nakoming van de besluiten van meerdere vergaderingen regelt, sta ik nog verwonderd over de welwillendheid waarin de wijziging van dit artikel in Breukelen is aanvaard.

Bij het aanhoren van de kritiek op onze kerken van sommige broeders op de Christ. Geref. synode te Rotterdam drong zich de vraag op of men zich de moeite getroost had om zich te verdiepen in de geschiedenis van onze kerken, omdat er weinig begrip te bespreken was. Heeft men geen oog voor de aarzelingen die er in onze kerken leefden en leven ten aanzien van de functionering van het kerkverband?

Twee maal hebben wij het beleefd, dat ten gevolge van handelingen van synoden kerken zijn gescheurd, ambtsdragers zijn afgezet met alle ellende van dien.

De wonden toen geslagen zijn nog nauwelijks genezen!

Opmerkelijk is in dit verband dat de deputaten van de Christ. Reformed Churches in verschillende besprekingen in Amerika en hier te lande wel dit begrip konden opbrengen, toen zij opmerkten dat in ons spreken altijd iets van onze geschiedenis viel te beluisteren.

Begrip toonde ook de Apeldoornse hoogleraar Dr W. van 't Spijker in een bespreking van ons akkoord in het Reformatorisch Dagblad.

Na een toetsing van dit akkoord aan de maatstaven van Voetius kwam de schrijver tot de conclusie:

DOOR H. J. VANDER KWAST HEERDE

Wanneer we het kleine boekje dat de codes bevat van het kerkelijk leven der Nederl. Gereformeerden met deze Voetiaanse maatstaven meten, kan er geen twijfel over bestaan dat we hier te maken hebben met een kerkorde in gereformeerde zin.

Twijfel was er wel bij broeders ter synode die een nadere bestudering van het akkoord wensten en de vergadering daarin meekregen. Op de landelijke vergadering in Breukelen waren we ons er terdege van bewust dat we het volmaakte lang niet gevonden hadden en nog maar aan het begin waren.

Toch waren we blij met dit akkoord waarin van een gereformeerde kerkregering is uitgegaan.

Hierbij zij opgemerkt dat het overgrote deel van onze kerken zich al die jaren zoveel mogelijk aan de Dordtse K.O. had gehouden.

We hopen dat onze kerken nu de tijd krijgen om in rust met het akkoord om te gaan en het zo nodig aan te passen.

Daarbij zullen we komen te staan voor dezelfde vragen en moeiten die andere gereformeerde kerken hebben met de besluitkracht van meerdere vergaderingen.

In de Hervormde Kerk heeft men al lang de weg van het „Herderlijk schrijven” ingeslagen, waarbij zich de vraag voordoet welke bindende kracht dit schrijven heeft.

Alleen in de Vrijgemaakte Kerken heeft men voorlopig zo voor het oog geen moeite, omdat allen die zich niet naar de synode-besluiten kunnen voegen eenvoudig de deur wordt gewezen, zoals wij hebben ondervonden. Maakt men echter meer ernst met de eenheid van allen die in Christus-zijn, dan kunnen zich situaties voordoen, waarbij men wel een kerkorde heeft maar deze niet helemaal functioneert.

Er is ter vergadering van de christ. geref. synode gevraagd of er in onze kerken geen bezwaar is tegen de prediking en het kerkelijk leven aldaar.

Ik kan daar nu wel even op reageren.

Door de soms vergaande samenwerking op diverse plaatsen zijn we wat meer ingewijd in de praktijk van elkaars kerkelijk leven en hebben zo onze vragen en ook wel bezwaren.

Het is in de Christ. Geref. Kerken mogelijk dat leden van de gemeente X zich niet thuis voelen in de signatuur van die gemeente en als volwaardige leden worden aanvaard in gemeente Y waar men zich beter thuis voelt in prediking en liturgie.

Redactie

Ir. A. W. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. E. R. Postma
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring

M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

In gesprek met het blad Kerknieuws noemt ds P. Beekhuis dit „de gebrokenheid in ons kerkelijk leven”.

Op de tegenwerping dat dit toch niet volgens de kerkelijke regels is antwoordt ds. B.: „Ik wil niet recht praten wat krom is, maar als je gaat tuchtigen zijn we bang, dat we zo veel leden kwijtraken, terwijl ik nu altijd die mensen nog kan bereiken”.

In de classis Utrecht, zo lees ik nog, houdt men bij de verdeling van de classisbeurten rekening met dit grensverkeer!

Bij ons komt dit heel vreemd over. Naar onze belijdenis hebben wij ons te voegen bij de gemeente in de plaats waar we wonen. Daar worden we geroepen om met onze broeders en zusters de gemeenschap van Christus kerk te beleven.

Wat betekent de eenheid van de kerk, wanneer we elders in hetzelfde kerkverband ons heil gaan zoeken.

Wat doen we hier met de kerkorde?

Er zijn nog wel meer vragen, maar ik laat het hierbij, omdat we voorzichtig met elkaar moeten omgaan en zo weinig mogelijk polemiseren in de pers.

De Christ. Geref. en de Nederl. Geref. Kerken hebben elk hun eigen lasten en moeiten.

Zouden we moeten wachten tot alles tot wederzijds genoegen is opgelost dan kunnen we de zaak wel vergeten; we besparen onszelf en elkaar dan de moeite en spanning. Maar zou dit de wil des Heren zijn?

De verschillen die er in en tussen de kerken zijn wettigen een gescheiden optrekken niet.

Samen op weg gaan houdt in el-kanders lasten dragen.

Dat is een uitnemender weg.

Volkende keer iets over de prediking.

WAAROM DE B.M.Z.G.?

Dit zal een belangrijk thema zijn voor de zendingsontmoetingsdag, die op zaterdag 12 november in de Reformatorische Bijbelschool te Zeist zal worden gehouden. Ad en Josien Los zullen in de morgenbijeenkomst spreken over hun leven en werk in het zeer geïsoleerde Jumla-gebied van Westelijk Nepal, waar de Bijbelse en Medische Zendingsgemeenschap werkzaam is.

's Middags zal een klankbeeld vertoond worden over het medisch werk in Multan (Pakistan), waar Leen en Agaath Bijl werkzaam zijn.

Ds. W. J. Bouw, algemeen sekretaris van de Bijbelse en Medische Zendingsgemeenschap zal het thema: „Waarom de B.M.Z.G.?” inleiden. „Er komen nog steeds vele verzoeken om assistentie en hulpverlening uit de kerken en instellingen in Azië, waar andere zendingsorganisaties niet op in kunnen gaan. Er zijn gemiddeld meer dan 200 vakatures in Azië, die via de B.M.Z.G. de kerken en christenen in Nederland bereiken.” Dit staat o.m. te lezen in de nieuwe uitgebreide brochure onder de titel „Meer over de B.M.Z.G.”, die bij het sekretariaat: Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist (tel. 03404-13741) verkrijgbaar is.

„Sla de krant maar op“

Een rood lampje

De titel van dit verhaal staat tussen aanhalingstekens. Het is een bekende uitspraak die je veel hoort. Van politici en predikanten, van economen en andere filosofen, van doemdenkers en wereldverbeteraars.

Doorgaans moet de uitspraak een voorafgaand betoog onderstrepen, illustreren, of soms zelfs bewijzen. Een betoog, dat kan gaan over:

- het onrecht in deze wereld,
- de bedreiging van het milieu,
- de exegese van een Bijbeltekst,
- de decadente maatschappij,
- een nieuw politiek program,
- de bewapening.

of nog vele andere onderwerpen. Kortom, je hoort het vaak en het gaat over allerlei verschillende, maar meestal sombere zaken. In feite zó vaak dat er bij mij, zodra ik het hoor, een rood lampje gaat branden.

Ik leg U straks uit waarom. Eerst een opmerking vooraf.

Welke krant?

Voor het betoog van de sprekers en schrijvers die ons de krant laten opslaan, is het blijkbaar niet relevant welke krant je leest. We moeten immers „de krant“ opslaan. En met „de krant“ bedoelen ze niet, zoals in de liberale volksmond gebruikelijk is, de NRC. 't Kan net zo goed de Telegraaf zijn (blijkens gesprekken met leerlingen van reformatische scholen een dagelijks huisgenoot in teveel reformatische gezinnen), of Trouw, of het Reformatorisch, Friesch of Nederlands Dagblad. Om er maar een paar te noemen. Het gaat om wat alle kranten gemeen hebben. Niet om de schaakrubriek, het kinderhoekje of de hoofdartikelen. Die verschillen per krant nog wel. 't Gaat om het nieuws. Om de „feiten“ die de kranten voor een groot deel van dezelfde persbureaus betrekken.

Wat is nieuws?

Nu terug naar het rode lampje. Dat heeft te maken met de vraag: wat is nieuws? Ieder die geneigd is te denken: „nieuws is wat er zo al in de wereld gebeurt“, wil ik waarschuwen. Pas op, vergis U niet.

Een voorbeeld. In het Nederlandse verkeer vallen per dag gemiddeld vijf dodelijke slachtoffers. Die vreselijke ongelukken zijn nieuws. Zeker als ze in de regio gebeuren, of wanneer het grote ongelukken betreft. Gruwelijke feiten. Echt gebeurd.

Dezelfde dag zijn er in Nederland niet vijf, maar meer dan vijf miljoen verkeersdeelnemers die veilig thuis aankomen. U leest vandaag echter beslist niet in de krant: „Gisterenavond fietste de 56-jarige natuurkundige v.d.L. van zijn laboratorium buiten de stad naar zijn woning in Utrecht. Om ongeveer zeven uur arriveerde hij veilig thuis.“ Een christelijke krant zou er nog aan toe kunnen voegen dat hij God er voor dankte. Zo'n bericht zou wel juist zijn. Het beschrijft een feit. Maar het is geen nieuws. Als dit nieuws zou zijn, zou het er inderdaad heel somber uit zien. In dit verkeersvoorbeeld vertelt het nieuws ons niets over het geluk, over het vele goede van miljoenen, maar wel het ongeluk van enkelen. Soort-

Toespraak gehouden in de Oude Kerk te Zeist op 10 sept. j.l. bij de officiële opening van het cursusjaar 1983/84 van de Ref. Bijbelschool aldaar.

DOOR C. VAN DER LEUN UTRECHT

gelijke voorbeelden kan iedereen bedenken over het bedrijfsleven, het milieu, het racisme, over moorden, revoluties, enzovoorts.

Nieuws is een zeer speciale selectie uit alles wat er voorvalt. Meestal een selectie van nare, slechte, onheilspellende zaken. Zo gezien staat het nieuws haaks op de bekende regel uit het kinderversje: tel Uw zegeningen, tel ze één voor één.

Tijdgeest

Dat zwarte nieuws heeft te maken met de geest van onze tijd. Een geest waarvan het doemdenken een uiting is. Dit doemdenken beïnvloedt de selectie van het nieuws. Maar omgekeerd voedt de selectie van slecht nieuws het doemdenken. Wat 't eerst komt weet ik niet. Het versterkt elkaar. Het resoneert.

De opmerking over selectie is geenszins een verwijt aan het adres van journalisten of dagbladredacteuren. Het gekozen voorbeeld maakt dat overduidelijk. Zij weten veel beter dan wij hoe eenzijdig „nieuws“ is, en hoe moeilijk nieuwsgaring is. Degenen die pogen een positieve krant te produceren hebben geen eenvoudige taak. Ze verdienen onze steun. Ook in het gebed. De opmerking is wel een waarschuwing aan het adres van hoorders en lezers. En vooral ook aan (s)prekers die ons de krant laten opslaan. Niet wanneer zij ons daarmee duidelijk willen maken dat er veel mis is, maar wel als ze suggereren dat er bijna geen goeds is in deze wereld.

Er is veel meer tussen hemel en aarde dan de NOS ons vertelt. Steeds vaker wordt dat vergeten. 't Valt me op, wanneer ik niet-technici hoor spreken over techniek (technici praten niet zo veel). Strijk en zet hoor ik alleen maar slechts, óók wanneer de goede toepassingen voor het opschepjen liggen. 'k Moet bekennen dat het me, hoewel ik zelf geen technicus ben, begint te irriteren. Het is ook niet bevorderlijk voor het verder luisteren of lezen. Evenzo over de medische wetenschap. Zelf ben ik daarbij geneigd te denken

aan de bekende woorden: blinden worden ziende, lammen wandelen, melaatsen worden gereinigd, doven horen, en nog veel meer. Als ik er dan niet-medici over hoor, die niet verder komen dan b.v. de opmerking dat er te veel mensen te veel pillen slikken, dan breekt me de klomp. Dan haak ik af.

Nu is het uiteraard van weinig belang wat er gebeurt met mijn adrenalinegehalte of met mijn klomp. Er is iets anders van veel meer belang. Daarover een tweede voorbeeld.

Stofzak

Stel eens dat U bij mij thuis komt en (zeer onwaarschijnlijk!) geïnteresseerd bent in het functioneren van mijn huishouding. U vraagt mij er naar. Om U dat duidelijk te maken loop ik naar de kast en pak het apparaat dat alle vuil uit mijn huis verzamelt: de stofzuiger. 'k Haal de stofzak er uit, peuter die open, laat U de inhoud zien, en zeg: kijk, hier is niets bij dat niet uit mijn huis komt (correct), zo ziet mijn huis er uit.

Hoe zal mijn vrouw, die ons huis inricht en onderhoudt, daarop reageren? Vermoedelijk vindt ze het een flauw grapje. Als ik 't echter serieus zou menen, zou ze verdrietig zijn, of boos, of woedend; en terecht! Zal zo ook Hij die deze wereld inricht en onderhoudt, niet verdrietig zijn, of boos, of - met een bijbels woord - toornig, wanneer wij vertellen, suggereren of ook maar denken, dat wat het nieuws ons bijeen zeft aan ellende en rampspoed, dat dat Gods schepping zou zijn? Wanneer we ons gedragen als stofzakstaanders door voorbij te zien aan alle moois en goeds dat er ook is? Wanneer we vergeten daarvan te genieten en er dankbaar voor te zijn.

Let op de schepping

Zo is er bijvoorbeeld geweldig veel moois en goeds in de natuur. In de schepping, waarvan Paulus (die haar ook heeft horen zuchten) zegt: Alles wat God geschapen heeft is goed (bent U ook geneigd hem te verbeteren: was goed?), wanneer het met dankzegging wordt aanvaard (1 Tim. 4 : 4).

Een paar voorbeelden van al dat moois:

- de zon in de afgelopen vakantie,
- de regen op z'n tijd,
- de sterren, in afgelegen streken opnieuw ontdekt,
- de vogels om ons huis,
- de bloemen in de tuin, langs de weg.

Oppervlakkige voorbeelden? Had U betere verwacht op een Bijbelschool? Die zijn er vast wel. Misschien ook een betere titel voor dit verhaal: Sla de bijbel eens op. Nu, dat deden we al. Zoëven lazen we Mattheüs 6.

'k Herinner U aan een paar woorden: vers 26: Let op de vogels, ... vers 28: Let op de bloemen, ... Zo luidt het advies van de Heiland zelf. Niet aan zorgeloze vakantie-gangers, maar aan z'n zorgen-makende jongeren. 't Gaat daarbij over niet-onbelangrijke levensvragen. Over het eten; „de honger“, zouden wij zeggen. Over kleding; werk en vrede in onze tijd.

Vaak is van dit advies een karikatuur gemaakt: Een volwassene in korte broek achter vlinders en vogels aanhuppelend, blind en doof voor alle

leed en ellende. Met een bloempje in een hoekje. Dat is een karikatuur, want de Heiland gaat verder. Hij vraagt activiteit: zoekt Gods gerechtigheid. Een opdracht. Een verantwoordelijkheid. Bewogen jongeren kunnen er soms bijna onder bezwijken. Tegen hen zegt Hij: let op de juiste verhoudingen. Jullie hoeven deze wereld niet te dragen. Een ander heeft die in zijn hand. Zo leert Hij ons de maat van onze verantwoordelijkheid. Let op de vogels en de bloemen, die Hij schiep en nog steeds verzorgt.

Aan dit advies herinner ik graag bij het begin van dit studiejaar, dat ook z'n zorgen en moeiten zal kennen. Het opvolgen ervan is trouwens in de prachtige omgeving van de RBS niet zo moeilijk. Er zijn bovendien tegenwoordig uitstekende hulpmiddelen voor. 'k Ben dan ook blij dat er in de bibliotheek van de school naast Bijbels, pedagogische boeken en theologische literatuur ook staan: een sterrengids, wolkenatlas, flora en vogelgids.

Aarde en hemel

Het vorig kursusjaar overleed Prof. Veenhof, hij was lid van onze Raad van Advies. Lang geleden vertelde hij eens van zijn gewoonte om in de vakantie de hele Bijbel door te lezen, daarbij lettend op één bepaald aspect. Dat zal wel zo iets geweest zijn als verbond, of Woord, of Geest. Dat advies heb ik eens opgevolgd, althans voor een deel. 'k Heb daarbij speciaal gelet op wat er staat over de natuur, de Schepping, het werk van Gods hand.

Het begint in Genesis 1, dat prachtige hoofdstuk met het refrein: het was goed, het was goed, het was zeer goed. Het eindigt in Openbaringen 22 met rivieren van levend water, bomen die twaalf maal vrucht dragen, waarvan de bladeren de volken genezen. Dit begin en eind gaan over het paradijs, waarvoor de mens is geschapen. Maar ook tussen die beide in is het indrukwekkend om te lezen hoe dicht mensen als Job, Jesaja, de Psalmisten leefden bij de natuur. Ook van de Here Jezus lezen we dat Hij tijdens zijn omwandeling op aarde

- lette op de wolken en het weer,
- genoot van de bloemen (schoner dan Salomo),
- de vogels kende: mussen, duiven, gieren, raven,
- korenaren bestudeerde (30-, 60- en 100-voud),
- sprak van zon en maan en sterren,
- de vaste bergen als voorbeeld nam.

Hij lette op de aardse werken van zijn hemelse Vader. Die ze niet alleen schiep, maar ook onderhoudt. Dit laatste woord brengt ons bij een laatste punt waarmee de geest van onze tijd moeite heeft.

Epicureën

In dit verband eerst een vraag: hebt U wel eens een Epicureër ontmoet? Confessie-kenners denken bij dit woord direct aan art. 13 van de Geloofsbelijdenis: „Wij verwerpen de verdoemelijke dwaling der Epicureën, dewelke zeggen dat zich God nergens mede bemoeit, en alle dingen bij geval laat geschieden.”

Die Epicureën leren we niet meer, maar hun leer is - in een modern

jasje - levender dan ooit. De mens die God is kwijt geraakt, en daarom ook geen weet meer heeft van zijn plan met deze wereld, houdt niets beters over dan het toeval.

Het toeval is een zeer bekend en belangrijk verschijnsel in vele natuurwetten. Een natuurverschijnsel wordt een surrogaat-god. Als vanouds, wordt een schepsel aangezien voor God. In de optimistische vorige eeuw leidde dat tot het evolutionisme. In onze pessimistische dagen tot het verdoemelijke doemdenken, om de gespieerde taal van de vaders eens te gebruiken. Tegen die leer helpt geen theorie. Tegen evolutionisme geen creationisme. Tegen doemdenken geen positief denken. Tegen dit geloof helpt alleen geloóf.

Geen baaierd

Het geloof in God, die deze aarde met haar bewoners schiep en nu draagt. Die een plan heeft en een toekomst belooft.

Wie alleen het zwarte nieuws hoort, wie alleen let op de immense macht, geconcentreerd in de handen van enkele mensen, komt uit bij de wanhoop, bij een baaierd, een holocaust. Wie het evangelie kent, het goede nieuws, weet van een Heiland die juist in die moeiten zegt (Matth. 28 : 18 en 20):

„Mij is gegeven alle macht in hemel en op de aarde” en „Ik ben met U al de dagen tot aan de voleinding der wereld”.

Zou het je geen andere kijk geven op de afloop van de wereldgeschiedenis, als je bij Jesaja (45 : 18) leest:

God die de aarde heeft geformeerd, heeft gemaakt, heeft gegrondvest, heeft haar geschapen niet tot een baaierd, maar ter bewoning.”

Dit is een opgave en een belofte. Een belofte die we al kennen uit het eerste Bijbelboek, waar God na de vloed tot zichzelf zegt:

„Ik zal de aardbodem niet weer vervloeken om de mens” en

„Ik zal al wat leeft niet meer slaan, zoals Ik gedaan heb.

Voortaan zullen, zolang de aarde bestaat, zaaiing en oogst, koude en hitte, zomer en winter, dag en nacht, niet ophouden.” (Gen. 8 : 21, 22).

Geen baaierd dus.

Trouw

We rekenen op God. Niet alleen voor de nieuwe aarde, ook voor déze aarde. Hier ligt nu onze taak; denk aan de zaaiing en oogst van zoëven. Daarom is het een feest jonge mensen te ontmoeten die, ondanks het mode-denken, vanuit een Bijbelse verwachting vol moed

- een gezin stichten,
- een vak gaan leren,
- een nieuwe opleiding beginnen.

Daarom is het ook een feest dit nieuwe kursusjaar te openen. We beginnen het, zoals we gelukkig nog bijna al onze kerkdiensten beginnen, met het psalmwoord waarin zeer nadrukkelijk wordt verwezen naar Gods scheppingswerk:

„Onze hulp is in de naam van de Here, die hemel en aarde gemaakt heeft”, en waaraan we, vooral met het oog op de huidige tijdgeest, graag toevoegen:

„Die trouw is tot in eeuwigheid, en niet laat varen het werk dat zijn hand begon”.

Te Berde

Dit stukje schrijf ik op zondagmiddag.

Vanmorgen reden we naar de kerk door een van de mooiste streken van Nederland. Het gebied rond Winterswijk. Als ik het goed begrijp wil de regering van dit deel van de Achterhoek dan ook een landschapspark maken. Ik geloof niet dat alle inwoners van de streek het daarmee eens zijn. Maar het is inderdaad wel zo mooi dat het verdiend een landschapspark te zijn. Het had de afgelopen nacht nogal wat gevoren. Het gevolg was dat de bladeren in grote hoeveelheden van de bomen vielen. De zon scheen erover en door de bomen. De bestrating was op sommige plaatsen niet te zien. Er lag een licht bruin tapijt over. En natuurlijk schoot het gedicht van Jacqueline van der Waals door mijn gedachten. „Ik keek in de gouden heerlijkheid van een najaarslaan.” En „waar gouden de portalen zijn, hoe zullen dan de zalen zijn!”. En: „Indien van goud de gangen zijn, hoe groot moet mijn verlangen zijn, de zalen in te gaan.” Dat verlangen is inderdaad vaak niet groot genoeg. Althans bij mij niet. En ik vermoed bij een groot deel van de christenen niet. Want hoe mooi zal de nieuwe aarde zijn, als de oude al zo fraai is. We kunnen niet groot genoeg denken van Gods almacht en van de trouw aan Zijn beloften.

Niet zo lang geleden was er een nieuwsdame van de N.O.S., die het voor haar intelligentie niet passend vond om bij voorbeeld de eerste sneeuw in Drenthe te verslaan. Maar ik denk dat je pas een echte goede journalist bent, als je zo iets fraais als een najaarslaan of de eerste sneeuw in Drenthe goed kunt overbrengen aan de mensen. Dat is nl. veel moeilijker dan het verslaan van een grote demonstratie. Veel moeilijker dan de acties van de ambtenaren en tendvolgers weer te geven. Want dat is makkelijk genoeg. En dan heb je de aandacht van de mensen wel. Hoe arm is een ieder die geen schoonheid meer ziet in de vallende bladeren in de herfst en de eerste sneeuw in Drenthe.

Als we maar open ogen hebben en een hart vol liefde voor wat God geschapen heeft. Mij zongen op deze zondagmorgen de bladeren een tale, mij was het kruid beleefd. Van de grote naam van God.

H. Amelink, Aalten

Door de stiptheidsakties bij de posterijen is er bij de bezorging van het nummer van vorige week (nr. 40 van 28-10-'83) vertraging ontstaan.

„Omdat gij de Heilige Gods bedroefd hebt....”

Hetis hard met alle pausen en vorsten van mening te verschillen, mar er is geen andere weg om aan de hel en de toorn van God te ontkomen.

Luther in brief aan vriend; ± 1520.

Deze heilige synode van Constanstanz, als algemeen concilie bijeen... verklaart allereerst, dat zij, wettig in de Heilige Geest vergaderd... rechtstreeks van Christus een macht heeft, waaraan iedereen, van welke staat of waardigheid, ook de pauselijke, moe tgehoorzamen in zaken die betrekking hebben op het geloof... en hervorming van de genoemde kerk in hoofd en leden.

Uitspraak van het Concilie van Konstanz 1415.

Twee dingen

Als we de loopbaan van Luther willen begrijpen, moeten we zeker twee dingen van de Kerk van Rome in zijn tijd weten: Er was een echte drang om tot hervorming te komen en er bestond een alternatieve opvatting over het uiteindelijke gezag in de Kerk: de uiteindelijke bevoegdheid lag volgens die visie niet bij de Paus, maar bij een door de paus bijeen te roepen concilie.

In oktober 1517 is Luther naar eigen besef nog vroom katholiek. Op 10 december 1520 verbrandt hij echter - zonder de geestelijke consequenties ervan te vrezen - een pauselijke banbul. De breuk met de Roomse Kerk is dan een feit. De vraag kan worden gesteld: hoe is de hervormer in zo relatief korte tijd zo van positie veranderd? En het antwoord ligt - althans ijten dele - heel simpel: hij is door de Rooms-katholieke geestelijkheid zelf over de rand van het ravijn geduwd. Dat antwoord zal wel niet volledig zijn (in elk geval zegt het weinig over het Goddelijk ingrijpen in de historie); toch kan worden gezegd: menselijkerwijs is Luther het Protestantisme binnengedruwd door zijn verklaarde tegenstander Johannes Eck, professor te Ingolstadt. En dat beslissende moment vindt plaats in Leipzig in juli 1519.

Twee orden botsen

De hevige tegenstelling tussen Luther enerzijds en Eck anderzijds kwam voor een deel voort uit de controverse tussen twee geestelijke orden. Zowel Eck als de aflaatkramer Tetzl behoorden tot de orde der Dominicanen, de Predikheren. Deze orde is vooral in de strijd tegen de ketters opgekomen en heeft een sleutelfunctie gekregen in nagenoeg elk ketteronderzoek. Luther is door zijn eigen Augustijnen-orde ter verantwoording geroepen, maar men heeft geen actie tegen hem ondernomen. Eck, de theologische scherpzlijper Eck, is het met die lankmoedige houding niet eens: hij zal Luther eens goed aanpakken!

DOOR P. J. VAAN KAMPEN ZEIST

Honderd jaar eerder

Voordat we stilstaan bij die dramatische gebeurtenis in Leipzig nog een ogenschijnlijke omweg. We gaan een eeuw verder in de tijd terug en komen bij het belangrijke concilie van Konstanz uit 1415.

Dat concilie deed twee uiterst belangrijke dingen. Het eerste - en dat zal veel lezers niet onbekend zijn - is dat men Johannes Hus op de brandstapel zette. Hus was geen onbetekende persoon: hij was rector magnificus van de universiteit van Praag geweest en privé kapelaan van de Boheemse koning. Maar hij wordt omgebracht, belangrijk of niet, met een keizerlijk vrijgeleide op zak of niet.

Een tweede, veel minder bekende, daad van dit concilie, maar van even groot gewicht, is het feit dat dit concilie een paus afzette. Nadat het formeel door deze paus was bijeengeroepen (die de bui overigens al lang zag hangen en halverwege de zitting dan ook vluchtte) zette het deze tenslotte af. Daarbij werd het stuk opgesteld dat boven voor een deel werd geciteerd.

Anders, maar hoe?

Nu terug naar Luthers tijd. Op geen enkele manier berust de gedachte op waarheid dat Luther in zijn tijd de eerste of de enige zou zijn geweest die over Hervorming sprak. Integendeel, volgens een tijdgenoot was er bijna geen gespreksonderwerp dat zó intens bij velen leefde als juist deze vraag: hoe de Kerk te hervormen „in hoofd en leden”? Maar één ding was wel verschillend en dat bleek van het grootste gewicht; terwijl de meesten de Kerk wel anders wilden hebben, ging het hun niet om leerstellige vernieuwing. Natuurlijk moest de macht van de Curie, de Vaticaanse bureaucratie, te-

ruggedrongen. Natuurlijk moesten bisschoppen strenger optreden tegen nalatige priesters of luie monniken. Natuurlijk was de verkoop van kerkelijke ambten een groot kwaad. De hele structuur van de kerk moest op de helling; ethische, administratieve of wettelijke aanlegenheden moesten opnieuw bezien worden. Maar de gezagsbasis van de Paus, of het concilie, dat was niet „im Frage”. Dat was allemaal wel in orde.

Totda' Luther kwam.

Rood en goud of...

En ook Luther werd zich zijn positie slechts geleidelijk bewust. Hij voelde zich absoluut niet schuldig aan de dingen die hem ten laste werden gelegd. En dus weigerde hij te herroepen. In gesprekken met een uit Rome gekomen kardinaal, Cajetan, werd hij tegen de haren ingestreken. Deze had hooghartig gezegd slechts één woord van hem te willen horen: „revoco”, ik herroep. Maar Cajetan had lang op dat woord kunnen wachten...

Evenzo was de zending van een andere pauselijke gezant, Karl von Miltitz, op niets uitgelopen. Die had een heel andere aanpak. Een (rode) kardinaalshoed voor Luther? Die kon hij krijgen, mits hij niet meer lastig was. Luther had geweigerd, daarmee de ban riskeerend, die in het vooruitzicht werd gesteld, als hij niet zou meewerken. Zijn beschermer, Frederik de Wijze, krijgde al lang door hem begeerde gouden roos, een kleinood dat aan een pauselijke onderscheiding verbonden was. Maar hoe dan ook, dat veranderde niet veel aan Luthers houding noch aan die van de keurvorst zelf.

En dan komt die gebeurtenis in Leipzig. De breuk kan ieder moment komen, maar er bestaat nog mogelijkheid tot verzoening met de Kerk. Het wordt allemaal anders door de activiteiten van Johannes Eck. Deze dominicaner geleerde wordt door de Lutherkenner Professor Kooiman getypeerd in de zin: „een groot man is hij echter niet geweest”. Maar wel een getalenteerd debater, een man die veel en veel beter in een discussie punten kan scoren dan Luther dat kon. Had Luther een helder verstand, een vaste wil en een grote integriteit, handig en snel in debat was hij niet. Hij liet zich in de hoek manoevreren waarin Eck hem haast zonder moeite dreef. Het zou Eck zelf niet overkomen zijn! En het had een bewuste breuk met Rome ten gevolge. Als Eck had beseft wat hij deed, dan zou hij... Maar dat is praten achteraf.

De pest in Leipzig

Dat die gebeurtenis in Leipzig

plaatsvond is niet zo toevallig. Het was voor Luther in bepaalde zin het hol van de leeuw. De universiteit aldaar was gesticht door duitse geleerden, die ten tijde van Hus' activiteiten en het door hem opgeroepen boheemse nationalisme uit Praag waren verdreven. Ze waren meer dan middelmatig gebeten op alles wat maar met Hussitisme te maken kon hebben... En Eck had zich voorgenomen te bewijzen dat Luther feitelijk niet meer de slotzaal van Hertog Georg met de baard mee te maken. „Het debat bewees dat Eck en debater was van ongewone bekwaamheid en met een opmerkelijk geheugen, en het deed Luther kennen als een ongeëvenaarde Bijbelkenner”, zegt John Todd, een engelse katholiek die over Luther een alleszins interessant boek schreef.

Zou Luther de aanvallen van Eck kunnen afslaan? Dat was de vraag die iedereen bezig hield. Ook de hertog zelf, die overigens veel meer van jagen dan van theologie hield, zat er voor zijn doen aandachtig bij, de honden in zijn zij geklemd. Allerlei kleine bijzonderheden zijn ons van dat debat bekend. Dat Eck een zweepje bij zich had en Luther een bloem droeg, waaraan hij zo nu en dan rook. Dat er ook een nar in het gebeuren optrad. Dat het debat weken duurde.

Maar het hoogtepunt kwam, toen de discussie over Luthers visie op Hus aan de orde werd gesteld. Luther was wel degelijk een Hussiet, meende Eck. Luther riep echter uit (ik volg hier het verhaal van prof. Kooiman): „Ik wijs de aanklacht af! Ik heb dit schisma nooit goedgekeurd. 't Gaat mij om eenheid en liefde.”

De discussie werd verdaagd tot na het middageten. Die tijd ontbrak Luther echter aan tafel. Hij zat in de universiteitsbibliotheek de acten van het concilie van Constanstanz te bestuderen. Daar ontdekte hij dat Johannes Hus een kerkbegrip verdedigde, in wezen gelijk aan het zijne, en dat hij met moed de stelling had verkondigd dat waar de Heilige Schrift spreekt, pausen en concilies moeten wijken.

In de middagsamenkomst sprak hij het onomwonden uit: „Onder de artikelen van Hus vind ik er meerdere die christelijk en evangelisch zijn, die de Kerk niet kan veroordelen.”

„Krijg de pest”, riep hertog Georg uit.”

En dus: alleen de Schrift

Al kreeg Luther niet meteen de pest, hij kreeg wel de wind van voren. Want nú had hij het gedaan! Het gezag van de paus afwijzen, dat kon nog. Dan was hij een conciliarist. Pausen konden dwalen, maar meerdere vergaderingen niet. Hij bevestigde dus de besluiten van Constanstanz.

Dat deed hij. Totdat Eck hem liet zeggen - en hij nam die winst met graagte - dat dat concilie óók niet onfeilbaar was geweest! Zie maar naar haar handelwijze inzake Hus. De paus was het niet. En het concilie ook niet. Toen had Luther geen traditionele gezagsbron meer over. Behalve, zeg maar, de later

zo bekend geworden spreuk Sola Scripture. Alleen nog maar de Schrift. En moeten we misschien aanvullen: het geweten van ieder mens, zoals deze voor Gods aanzicht staat. En toen was hij feitelijk katholiek af.

Sta op, Heer

De kogel was door de Kerk. De veroordeling zou spoedig volgen. De katholiek Todd velt een hard oordeel over de wijze waarop die veroordeling door de Kerk van Rome tot stand kwam: „De procedure had alles van het gemaanoevreer van lieden die slechts om hun eigen reputatie bekommerd zijn en voor wie de waarheid, die van de feiten en van de leer, geen enkele rol speelde...” De betrokkene zelf hechtte er ook geen waarde meer aan. De bul „Exurge domine” (Sta op, o God. Ken toch uw rechtsgeding. Gedenk de smaad die de dwazen u de ganse dag aandoen; Psalm 74:22) werd voorafgegaan door een aantal officiële verbrandingen van boeken van Luther. Maar degenen die die boekverbrandingen moesten organiseren hadden het tij niet mee. Mensen weigerden om zich akkoord te verklaren. In Mainz, de residentie van aartsbisschop Albrecht (om wiens aflat alles begonnen was) zou de beul de brand in de papieren steken. „Toen keerde hij zich tot de menigte en riep: mensen, zijn deze boeken wettig veroordeeld?” Van alle kanten schreeuwde men: „neen”! De beul stapte van het schavot en weigerde dienst.” (Kooiman). „Op verschillende plaatsen vervingen de studenten Luthers boeken door papier-afval of boeken waarin Luther werd aangevallen.” (Todd).

Vuur in Wittenberg

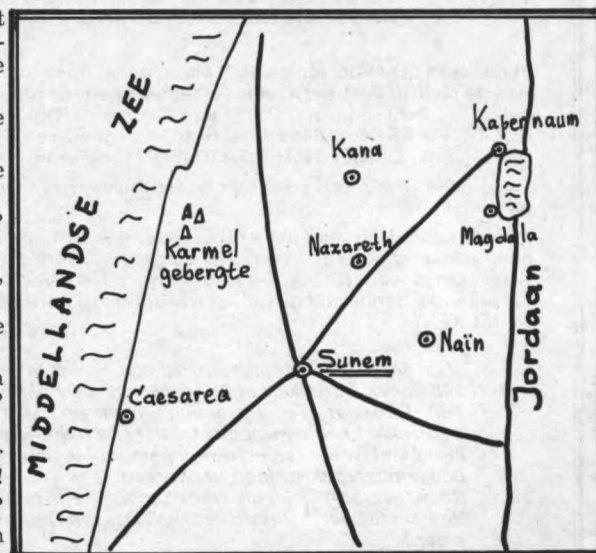
En dan komt de beroemde verbranding van de bul zelf. Eenenveertig stellingen van Luther werden als ketters verworpen. Op 15 juni in Rome uitgevaardigd, werd deze pas op 3 oktober te Wittenberg bekend. Op 3 december 's morgens om 9 uur verzamelde zich een menigte mensen, studenten en anderen, om mee te maken hoe Luther de brand stak in wat exemplaren van het kerkelijk wetboek en de betreffende bul. „Omdat gij de waarheid Gods bedroeft hebt, vertere u het eeuwig vuur” (volgens een andere versie: „omdat gij de Heilige des Heren (d.w.z. Christus) hebt aangetast, moge God thans door dit vuur u aantasten, sprak hij. De aanwezigen zeiden plechtig „Amen”, alsof het een liturgie betrof. De studenten zongen plechtig een „Te Deum” en hingen de rest van de dag de beest uit! Ze verkleedden zich, maakten een namaak-bul en reden door de stad om boeken van Eck te verzamelen voor een groot vreugdevuur, dat later die dag werd ontstoken.

Op 3 januari 1521 was de excommunicatie formeel een feit. Een laatste woord van Luther: „Ik heb gezegd (hij bedoelde bij het dispuut te Leipzig, PJvK) dat het concilie

Deze week gaat het over een jongen die misschien evenoud was als jij nu bent. Het is een spannend verhaal, vind ik. Deze jongen was eens bij zijn vader op het land en toen voelde hij zich niet lekker. Daarom werd hij naar huis gebracht, naar zijn moeder. En toen is hij op de schoot van zijn moeder gestorven. Erg hè. Maar gelukkig is alles weer goed gekomen. Lees dat verhaal eerst eens door. Je vindt het in 2 Koningen 4:8-37. Als je het te lang vindt, vraag dan of je moeder of vader het aan tafel wil lezen. Op het kaartje kun je zien waar de jongen met zijn ouders woonde. Hier zijn de vragen.

1. De moeder van de jongen woonde in een dorp dat op een kruispunt van verschillende wegen lag. Daardoor kwam Elisa vaak door dat dorp. Hoe heette het dorp?
2. Deze vrouw was rijk (= welgesteld, staat er in je Bijbel). Was de vrouw tevreden? vers 13.
3. Gehazi, de knecht van Elisa, noemde iets dat de vrouw niet had. Wat was dat?
4. Welk beroep had de vader van de jongen, denk je? vers 18.
5. Toen de jongen bij zijn vader op het land kwam, kreeg hij last van zijn.....
6. Naar wie werd de jongen toen gebracht door de knechten?
7. Toen de jongen was gestorven, is zijn moeder Elisa gaan zoeken. Waar was Elisa toen ze hem vond? vers 25.
8. Wist Elisa, voordat de vrouw bij hem kwam, wat er met de jongen was gebeurd? vers 27. **Goed lezen!**
9. Wat deed de jongen voordat hij zijn ogen opendeed?
10. De Here Jezus heeft ook eens de enige zoon van een moeder weer levend gemaakt. Dat gebeurde in een dorp dat maar een paar kilometer van dit dorp af lag. Dat staat in Lucas 7:11-17. Hoe heette dat dorp? Kun je beide dorpen op het kaartje vinden?

Oplossing van vorige week:

1. Eva - 2. Lea - 3. Ruth - 4. Sara - 5. Hanna - 6. Maria - 7. Hagar - 8. Naomi - 9. Mirjam - 10. Izebel - 11. Debora - 12. Rachel - 13. Martha - 14. Esther - 15. Rebekka.

Over een paar weken komen we het gezin van de Sunamietische vrouw opnieuw tegen. Dan kun je opnieuw zien hoe God voor hen zorgt.

van Constantz een paar stellingen van Hus veroordeeld heeft, die waarlijk christelijk waren. Ik herroep dat. Alle stellingen van Hus waren christelijk en door hem te veroordelen heeft de paus het Evangelie veroordeeld.”

Het moet een soms adembenemend kijk- en luisterspel zijn geweest om de confrontatie tussen die twee in dan een Hussitische ketter was, iets dat Luther simpelweg ontkende.

Persschouw

Pastoraat

In „De Waarheidsvriend” is ds G. S. A. de Knecht, Herv. pred. te Huizen (N.H.), begonnen met een serie artikelen te schrijven over pastorale prediking. In het eerste artikel vraagt hij zich af wat in het predikant-zijn de voorrang heeft. In dat verband citeert hij iets uit een boekje van zijn plaatselijke kollega dr A. van Brummelen en merkt hij o.a. het volgende op:

In het boekje 'Met vreugde...' onderscheidt dr A. van Brummelen drie typen predikanten, nl. de intellectuele, de pastorale en de administratieve. Van de intellectuele predikant zegt hij, dat het doorgaans een studiehoofd is, die veel werk

maakt van zijn preken. De pastorale predikant is de man met het warme hart en de gemakkelijke omgang. Hij is veel minder onderzoeker in het Woord dan de intellectuele predikant. Oorspronkelijke preken en verrassende teksten hoort men niet vaak. Dat kan ook niet, omdat hij de meeste tijd in zijn gemeente te vinden is. En men kan maar op één plaats tegelijk zijn. Vervolgens is daar dan de administratieve predikant. Dat is bij uitstek de man van het bestuur en het beheer. Deze predikant voelt zich het best thuis op vergaderingen. Als er maar iets te regelen valt, voelt hij zich in zijn nopjes. Terecht schrijft dr A. van Brummelen, dat het slechts 'typen' zijn. Men kan niet altijd zo strak zeggen: die is een intellectueel predikant of die is een pastoraal predikant. Toch zijn de typen door hem op een rake wijze geschetst. Iedere predikant kan zich in meerdere of mindere mate in één van deze drie typen herkennen.

Wij willen wel eerlijk bekennen, dat wij niet erg gecharmeerd zijn van dergelijke onderscheidingen. De man, die op het zogenaamde pastorale vlak het volle aksent legt, kan wel net zo intellectueel zijn als de figuur, die regelmatig de studeerkamer opzoekt om via bestudering van het nodige materiaal op de hoogte te blijven. En de predikant, die dan moet wor-

den gerubriceerd onder de noemer van de administratieve dominees, kan theologisch heel erg bij de tijd zijn en een kei als het gaat om het wekelijkse gemeentewerk. Terecht schrijft kollega v. d. Knecht, dat pastoraat in de eerste plaats vanaf de kansel wordt bedreven. Zullen we het daar dan bij houden en goed beseffen, dat alle pastorale draden met die kansel verbonden zijn?! Als we dát loslaten kweken we dominees, die een prachtig verhaal kunnen vertellen op de preekstoel en die als een soort maatschappelijk werker bijzonder geslaagd mogen heten en uiteraard daarbij het bijgewerkte adresboek niet kunnen ontberen. Maar dat houdt nog niet in, dat zij ook het hart van een echte herder bezitten, die zijn schapen kent met naam en toenaam en weet waar zij huizen en hen in liefde zoekt, omdat hijzelf door Christus gegrepen is! Dan rijst de vraag: „Wie is tot zulk een taak bekwaam?” Die vraag heeft de apostel Paulus zichzelf ook gesteld en zijn antwoord luidt in II Cor. 2:17: „Want wij zijn niet als zovelen, die winst maken uit het Woord van God, maar wij spreken in Christus uit zuivere bedoelingen, ja, op gezag van God en voor Gods aangezicht”.

O. Mooiweer, Enschede

Verschenen: HOSEA - MALEACHI

door Ds. C. Vonk

Dit deel behandelt de zgn. Kleine Profeten. Daarmee mochten we het plan t.a.v. de behandeling van de Drie Grote en Twaalf Kleine Profeten in de volgorde JESAJA (reeds verschenen), JEREMIA-EZECHIEL (reeds verschenen) en dan nu HOSEA-MALEACHI, ten uitvoer brengen

DE DELEN OVER HET OUDE TESTAMENT NADEREN HUN VOLTOOIING

In de reeks „De Voorzeide Leer” verschenen nu in totaal 13 delen over De Heilige Schrift. Wat het Oude Testament betreft, moeten thans nog drie delen het licht zien, n.l. Ds. F. van Deursen, JOB, van dezelfde auteur: HOOGLIED-ESTHER (Hooglied, Ruth, Klaagliederen, Prediker, Esther) en Ds. C. Vonk, DANIEL-NEHEMIA (Daniël, Kronieken, Ezra, Nehemia).

Twee delen zijn reeds persklaar en ter drukkerij is men er al mee aan het werk.

In deze folder treft men ook enkele recensies aan, die voor ons steeds een aanmoediging betekenen om met dit grootse werk door te gaan. Zo lezen we onlangs van Ds. J. D. Houtman in het Weekblad „Opbouw” de navolgende aanbeveling: (in een bespreking van Ds. F. van Deursen, SPREUKEN):

„Op de jeugdverenigingen bij ons is het afgelopen seizoen het bijbelboek Spreuken behandeld met als hulpmiddel het werk van Van Deursen. Ter navolging. Want in deze boeken van „De Voorzeide Leer” wordt ons uitstekend materiaal aangereikt dat we bij preekwerk, catechese, persoonlijk en gemeenschappelijk bijbelonderzoek kunnen verwerken.

Koop, persoonlijk en als verenigingen, regelmatig een deel van „De Voorzeide Leer”. Ook dit deel van Ds. van Deursen is zeer de moeite waard.

En de uitgevers Lieboek en Hooijmeijer B.V., Barendrecht, hebben ons erg verplicht, door voor een prettige prijs deze voornaam uitgevoerde delen ter beschikking te stellen. Hartelijk aanbevolen.”

De opzet van het werk

De Schrift zelf leert ons te onderscheiden in:

- a. de Wet van Mozes
- b. de Profeten
- c. de Psalmen
- d. de Apostolische Geschriften (Nieuwe Testament).

Door deze hoofdinleiding wordt de opzet van dit werk verder beheerst. Dat zal men zien als men de opstelling leest zoals de auteurs zich het gehele werk hebben ingedacht en D V zullen voltooien.

A. DE WET VAN MOZES	Aantal pag.
Ds. C. Vonk:	
Inleiding - Genesis - Exodus	528
Leviticus	768
Numeri - Deuteronomium	880
B. DE PROFETEN	
Ds. C. Vonk:	
Jozua	360
Richteren, 2e druk	352
I en II Samuel, 2e druk	400
I en II Koningen,	440
Jesaja	304
Jeremia - Ezechiel	320
Hosea - Maleachi	352
Daniel - Nehemia ¹⁾	
C. DE PSALMEN	
Ds. F. van Deursen	
Psalmen I, 2e druk	416
Psalmen II, 2e druk	424
Spreuken	432
Job ¹⁾	
Hooglied - Esther ¹⁾	

¹⁾ De delen waarbij niet het aantal pag. is vermeld, zijn nog in voorbereiding.

Omtrent het Nieuwe Testament hopen wij bij de verschijning van een volgend deel nadere inlichtingen te kunnen geven.

**GEEF DEZE WAARDEVOLLE BOEKEN OVER DE
HEILIGE SCHRIFT AAN UW MAN, UW VROUW, UW
KINDEREN UZELF!**

OM FINANCIËLE BELETSELEN ZOVEEL MOGELIJK WEG TE
NEMEN GELDT DE VOLGENDE AANTREKKELIJKE REGELING

Wie nu de verschenen delen bestelt en tevens intekent op de nog te verschijnen delen, ontvangt meteen alle verschenen delen, totaal bedrag f 654,50, en men betaalt slechts f 25,- per maand!

Nog enkele citaten uit recensies:

„Every Bible student who can read the Dutch language should obtain not only this volume but all the others in the series which are still available to the public. We also wish to congratulate the publishers in Barendrecht for continuing to make this important series of books available even though costs continue the rise.”

„We pray that the editors may be given strength to finish the work they have begun so well.”

Vertaling: „Elke bijbelschool-student of student in de theologie, die de Nederlandse taal voldoende beheerst, zou moeten trachten om, behalve dit deel, ook de overige delen van deze serie in z'n bezit te krijgen - uiteraard voorzover ze niet zijn uitverkocht. We willen langs deze weg ook onze waardering uitspreken voor de uitgevers in Barendrecht, die ondanks de kostenstijging van de laatste tijd, toch doorgaan met de uitgave van deze belangrijke serie.”

„Verder bidden we dat de schrijvers van deze serie de kracht mogen ontvangen om het werk dat ze zo goed zijn begonnen, tot een even goed einde te brengen.”

The Banner Official publication of the
Christian Reformed Church
(Bespreking C. Vonk, I en II Samuel)

¹⁾ Wij hebben een overeenkomst gesloten met de Canadese Uitgeverij John Hultink Enterprises Limited, Ontario, Canada, verspreidingsgebied Canada en Noord-Amerika, die deze boeken uitgeeft onder de titel „Opening the Scriptures”. Naast de goede ontvangst, die in eigen land aan deze reeks ten deel viel, zien auteurs en uitgevers de genoemde overeenkomst, die deuren opent naar nieuwe en grote gebieden als een dankbaar aanvaarde bekroning van hun arbeid.”

De Uitgevers

„Dit groots opgezette werk is naar mijn mening een echt reformatisch werk. Het is voor mij een wonder, dat het aan ons geslacht geschenkt is

Ds. P. K. Keizer in Tot Vrijheid Geroepen
(Bespreking F. van Deursen, Psalmen II)

BESTELBON

Ondergetekende: _____
Adres: _____
Woonplaats: _____
verzoekt toezending van

..... ex. Ds. C. Vonk	INLEIDING-GENESIS-EXODUS	f 69,25
..... ex. Ds. C. Vonk	LEVITICUS	f 38,75
..... ex. Ds. C. Vonk	NUMERI-DEUTERONOMIUM	f 46,75
..... ex. Ds. C. Vonk	JOZUA	f 42,25
..... ex. Ds. C. Vonk	RICHTEREN, 2e druk	f 42,25
..... ex. Ds. C. Vonk	I EN II SAMUEL, 2e druk	f 58,00
..... ex. Ds. C. Vonk	I EN II KONINGEN	f 50,00
..... ex. Ds. C. Vonk	JESAJA	f 52,75
..... ex. Ds. C. Vonk	JEREMIA-EZECHIEL	f 55,25
..... ex. Ds. C. Vonk	HOSEA-MALEACHI	f 57,50
..... ex. Ds. F. van Deursen,	PSALMEN I, 2e druk	f 43,75
..... ex. Ds. F. van Deursen,	PSALMEN II, 2e druk	f 43,75
..... ex. Ds. F. van Deursen,	SPREUKEN	f 54,25

^{*)} Hij/zij zal het bedrag overmaken na ontvangst der boeken

op uw postrekening 216828

^{*)} Hij/zij wenst te betalen in maandelijkse termijnen ad f 25,00.

^{*)} één van beide doorhalen

Handtekening

Vul bovenstaande bestelbon in en stuur deze in gesloten enveloppe aan:

DRUKKERIJ LIEBECK EN HOOIJMEIJER B.V.

Postbus 2, 2990 AA Barendrecht

Verdere inlichtingen worden
gaarne verstrekt door:

Drukkerij Liebeck & Hooijmeijer b.v.

Postbus 2, 2990 AA Barendrecht
Singel 55, 2992 BN Barendrecht

TEL. 01806 - 12944

Een abc van het Nieuwe Testament

Liefde

In de Schrift is sprake van de liefde van God tot de mensen en van de liefde van mensen tot God en tot elkander. Om met het eerste te beginnen: Gods liefde tot de mensenwereld is heel anders dan de natuurlijke liefde van de mensen. De natuurlijke liefde richt zich op een ander, van wie we denken dat hij of zij die liefde waard is. Het voorwerp van die liefde moet aantrekkelijk zijn, mooi of knap of liefelijk enz. Maar het wonderlijke van de liefde van God is, dat zij zich richt op de mensenwereld, die dit helemaal niet waard is. Denk maar aan Joh. 3 : 16. Zo lief heeft God de mensenwereld gehad. Die mensenwereld heeft God helemaal niet lief. Dat heeft ze getoond, door Jezus Christus aan het kruis te nagelen. In Hem heeft God zijn genade ten toon gesteld. Maar Joden en heidenen hebben geschreeuwd: Weg met hem. En voor zulk een mensenwereld heeft God zijn Zoon overgegeven tot de smadelijke en smartelijke dood.

Onder de oude bedeling heeft God het volk Israël liefgehad en verkoren. Wat hetzelfde betekent. De andere volken is Hij voorbijgegaan. Dat noemt het O.T. haten. Dat betekent daar vaak: op de tweede plaats stellen. Zo staat er, dat Jakob Rachel liefhad en Lea bij haar achterstelde. Hij had haar minder lief dan de eerste. Tussen haakjes: als er staat dat God Jakob heeft liefgehad en Ezau gehaat (Maleachi 1), dan heeft het daar wel de betekenis van verwerpen, een afkeer hebben van. Maar in die tekst hebben we het woord Ezau te verstaan als een aanduiding voor het volk uit-Ezau-gesproten, Edom. Dat is duidelijk uit het vervolg, waar de HERE zegt: „Ik heb zijn bergen tot een woestijn gemaakt en zijn erfdeel aan de jakhalzen der woestijn prijsgegeven”. En in vs. 4 wordt dan ook van Edom gesproken. Er is dan ook geen sprake van dat God in een eeuwig besluit Ezau al zou hebben verworpen. De tekst in Maleachi kan daarvoor zeker als bewijs niet gelden.

De liefde tot en de verkiezing van het oude volk Israël was bestemd om zich uit te breiden tot alle volken. In Abraham zouden alle geslachten der aarde gezegend worden. Daarom kan Paulus ook aan Titus schrijven in 2:11 „Want de genade Gods is verschenen, heilbrengend voor alle mensen...” Die liefde van God is niet te beredeneren. Wordt ook in de Schrift niet verklaard. Oude verklaarders zeggen het wel zo: Hij nam redenen uit Zichzelf. Wat de zaak niet duidelijker maakt. We zouden kunnen zeggen: Hij had lief, omdat dit Gods wezen is. Er staat dan ook in 1 Joh. 4: „God is Liefde”. Die gaat uit naar zondaars. Jezus Christus is dan ook aan tollenaars, hoeren enz. niet voorbijgegaan. God toont zich in de Here Jezus als Redder van goddelozen. Hij verwerpt alleen wie Hem verwerpen. Hij haat wie Hem haten. Maar er staat nergens dat God haat is. Hij wil

DOOR H. J. JAGER KAMPEN

niet, dat één mens verloren gaat. Hij wil dat zondaren zich bekeren en leven in de volle zin van het woord. En voor eeuwig behouden worden. Dat allen behouden zullen worden leert het Evangelie niet. Maar dat ligt niet aan God of aan zijn gebrekkige liefde. Maar dat ligt aan de onwil der geroepen. Zoals de Here Jezus heeft geklaagd over Jeruzalem: Ik heb uw kinderen geroepen, maar zij hebben niet gewild.

Ik hoop, dat niemand van ons twijfelt aan de liefde van God tot ons. Hij heeft de mensenwereld liefgehad en heeft ook elk lid daarvan lief. Zodat we in geloof mogen doen wat Luther deed. Hij voegde zijn naam in en zei: God heeft mij, Maarten Luther lief. Meer moeite hebben sommigen mogelijk met onze liefde tot God en tot onze naasten. In twee zinnen heeft de Here Jezus de Wet samengevat: „Gij zult liefhebben de HERE uw God met geheel uw hart... en gij zult uw naaste liefhebben als uzelf”. Is dat gebod niet zwaar en is dat wel een lichte last? In m'n pastorale praktijk heb ik gemerkt en merk ik nog, dat veel kerkmensen daarmee zitten. Men heeft mij wel eens gevraagd: Zijn wij wel in staat om God en de naaste lief te hebben? Daarop is het antwoord nogal duidelijk: Van nature, als wij onze oude mens gehoorzamen dan zeker niet. Maar daarmee is niet alles gezegd. Daaraan mogen en moeten we toevoegen: Als we geloven, dat God ons heeft liefgehad en nog liefheeft, dan wekt die liefde van God tot ons onze liefde tot Hem en de naaste op. Maar, zo vroeg men wel eens verder: Moet daartoe de lief-

de van God niet in onze harten uitgestort worden? Zo staat het toch in Rom. 5 : 5. Inderdaad zo staat het er. En dat moeten we zo laten staan. Maar niet misverstaan. Het is niet een geheimzinnige belevens, een soort injectie, die buiten onze wil en ons geloof omgaat. En waarop wij moeten wachten. In m'n proefschrift stond deze stelling: „In Rom. 5 : 5 moeten we bij de uitstorting van de liefde Gods in onze harten... denken aan de gave van het geloof.” Waaraan ik nu zou toevoegen „gave en opgave”. Gods liefde stort zich uit door Woord en Geest. Dat treft ons hart. En als we gelovig die liefde aanvaarden, dan zijn we daarvan vol. En dan kan het niet anders of wij worden gedrongen om God en de naaste lief te hebben. Dat is dan ons antwoord. God laat een mens de vrijheid de Geest te weerstaan. En Gods liefde te verwerpen. Hij dringt Zijn liefde ons op zou ik willen zeggen, door het Woord en de Geest. Maar Hij dwingt niemand. Maar als we door die drang van het Evangelie tot geloof komen, dan werkt God met het geloof ook de hoop en de liefde. Zoals Paulus ergens zegt, dat „het geloof door de liefde werkt”.

Men heeft gezegd, dat liefde zich niet laat bevelen. Het zou geen vermaan of aansporing nodig hebben. Maar dat is met onze liefde zeker wel het geval. In 1 Joh. 5 kunnen we lezen: „Dit is de liefde tot God, dat wij Zijn geboden bewaren”. En ergens staat, dat liefde de vervulling van de wet is. In 1 Kor. 12 vs 31 vermaant Paulus: „Streeft naar de hoogste gaven”. De allerhoogste gave van de Geest is liefde. Daarna zullen we in de eerst plaats streven. We zouden ook wel kunnen zeggen: we moeten er naar jagen. Ons ervoor bejiveren. Het staat er, zoals ik nu zie, in 1 Kor. 14 vs. 1: „Jaagt de liefde na en streeft naar de gaven van de Geest”. Altijd gaan ze weer samen: gaven en opgaven, beloften en eisen. We moeten ons opbouwen in de liefde, erin groeien, er overvloedig in zijn. Elkander er door dienen. En de grootste in het Koninkrijk der hemelen is niet hij, die heerst, maar die dient. Gelukkig maar, want zo kan elk lid van de gemeente er aan mee doen.

F. J. Pop schrijft in zijn boek „Bijbelse woorden en hun geheim” dl. 1, 135: „De liefde van God (zelfst. nmw.) wordt slechts vier keer vermeld, zijn liefhebben (werkwoord) daarentegen 32 keer. Deze voorkeur voor het werkwoord is typisch Israëlitisch. In Israël houdt men niet van abstracte begrippen, maar activiteiten. De nadruk ligt op wat gebeurt, niet op wat is. De aandacht is meer gericht op wat God dóét (zijn handelen in de geschiedenis) dan op wat verborgen in zijn hart aanwezig kan zijn”. Dat is m.i. juist. Ik zou zeggen, dat is bijbels. En dat geldt niet alleen van de liefde van God tot ons, maar ook van de liefde van ons tot God. Dat is niet een vaag gevoel of wazige mystiek. Maar het is de bron van liefdedaden. Wie liefheeft denkt niet

aan zichzelf, maar aan de ander. Liefde geeft zich, wil de minste zijn en dient. In Rom. 14 heeft Paulus het over het eten van vlees of van plantaardig voedsel. Dat was een kwestie tussen christenen uit-de-heidenen en uit-de-joden. Dan schrijft hij in vs. 15: Als uw broeder door iets dat gij eet ten val komt, tot zonde wordt verleid, dan leeft gij niet naar de eis der liefde. Want de liefde doet de naaste geen kwaad, doch alleen maar goed. Ze dóet wat. Het is wel een goede zaak dunkt mij, dat in de samenkomst van de gemeente ook soms in plaats van de 10 geboden 1 Kor. 13 werd voorgelezen. Als regel om naar te leven. Het is m.i. één van de vele hoofdstukken, die in brede kringen van het kerkvolk vergeten worden. Of aan de kant geschoven worden met de opmerking, dat hiervan toch maar weinig komt en komen kán. Wat per se niet waar is. Ik lees het tenminste nergens. Ook dit hoofdstuk behoort tot de lichte last van onze Heiland.

Het woord, dat in het N.T. voor ons woord liefde wordt gebruikt, kwam in de griekse literatuur weinig voor. Daar gebruikte men het woord, dat wij nog vinden in ons woord erotisch. Eros was de god van de liefde. Dat zouden we kunnen noemen de natuurlijke liefde. Dat was o.a. de liefde tussen man en vrouw. In ons gebruik denken we dan vooral aan sexualiteit. In een woordenboek vond ik voor erotiek maar één betekenis: sex. Dat woord kent iedereen. In het N.T. komt voor liefde een woord voor, dat in het gewone grieks zelden werd gebruikt. Mogelijk hebt ge het wel eens horen noemen: agapè. Het werd ook gebruikt voor de zogenaamde liefdesmaaltijd, die aan het Avondmaal was verbonden. De natuurlijke liefde en vooral de seksuele is niet onbaatzuchtig, niet belangeloos. Ze eist vaak meer dan ze geeft. Ze dient zichzelf meer en eerder dan dat ze de ander dient. Maar de liefde van God tot ons is onbaatzuchtig en belangeloos. Ze eist om te beginnen niet, maar geeft. Johannes zegt in cap. 15: „Niemand heeft grotere liefde, dan dat hij zijn leven inzet voor zijn vrienden”. Dat heeft onze Heiland gedaan. En hij zegt tot z'n volgelingen: „Gij zijt mijn vrienden, indien gij doet wat Ik u gebied... Dit gebied Ik u, dat gij elkander liefhebt”. Wee als brs. en zrs. elkaar bijten en vereten. Gal. 5 : 15.

Tenslotte: De voornaamste gaven zijn nú geloof, hoop en liefde. Geloof en hoop zullen eens niet meer zijn. Maar de liefde vergaat nimmermeer.

EX LIBRIS

DOOR
T. HOEKSTRA
ZWOLLE

Een vervolg op Nacht und Nebel

Floris Bakels heeft een nieuw boek gepubliceerd: *Uitzicht, de lessen van Nacht und Nebel*. Volgens de uitgever is *Uitzicht* „een opzienbarend boek geworden waarnaar de vele tienduizenden lezers van *Nacht und Nebel* reikhalzend hebben uitgezien.” Ik houd niet van dat soort uitgeversreclame, het klinkt me te opgeblazen, zoiets is nauwelijks geloofwaardig: Wie kijkt nu reikhalzend uit naar een vervolg op *Nacht und Nebel*? Dat boek was inderdaad aangrijpend, maar het was af. Het is niet logisch een vervolg te verwachten en daarom heeft ook niemand er reikhalzend naar uitgezien.

Wie *Nacht und Nebel* kent (inmiddels al aan de negende druk toe!) zal wel geïnteresseerd zijn in dit nieuwe boek, maar ik vrees dat het de meeste lezers zal gaan als mij: de verwachtingen zijn waarschijnlijk te hoog gespannen en dan valt een tweede boek van dezelfde schrijver nog wel eens tegen; dat is trouwens 'n bekend verschijnsel. *Uitzicht* bestaat uit twee hoofddeeltes. Het eerste deel draagt als titel: *Voorbij* - maar niet volledig. De schrijver begint met een korte weergave van de inhoud van *Nacht und Nebel*. Dat heeft als voordeel dat ook mensen die dat andere boek niet kennen, dit nieuwe werk kunnen lezen. Verder gaat het in het eerste deel vooral over de ervaringen van Bakels in de gevangenis en in de concentratiekampen, en er worden vijftig bladzijden gevuld met brieven en interviews waarin anderen vertellen hoe zij hun KZ-ervaringen hebben verwerkt. Tenslotte schrijft Bakels dan nog iets over zijn eigen KZ-verwerking.

Er staan dingen in waar je koud van wordt. Daar is b.v. het verhaal over de directeur van het Joodse weeshuis in Warschau. Hoewel hij vrijgesteld was, ging hij welbewust en uit plichtsbef met zijn kinderen mee toen die op transport werden gesteld: mee de trein in, mee op reis, mee naar Treblinka, mee naar het „Baderaum”, mee het gas in. Hij bracht de *Imitatio Christi* in praktijk. Wie zijn leven wil verliezen, die zal het behouden. Daar is ook het andere verhaal van die mooie jonge joodse moeder met haar dochtertje van zes. De moeder had in de gaten wat er bij de selectie in Auschwitz gebeurde: bejaarden, zieken en vrouwen met kinderen de ene kant op, jonge mannen en vrouwen de andere kant. De moeder zorgde dat ze in de file haar kind kwijt raakte. Ze hoorde het kind in de verte huilen en roepen; jong, sterk en mooi

naderde ze de SS-arts, belast met de selectie. Ze werd ingedeeld bij de andere jonge mannen en vrouwen. Toen vond het huilende, zoekende dochtertje haar moeder en klemde zich aan haar vast. De SS ranselde moeder en dochter naar de stoet die de andere kant opging: *Ins Gas*. Wie zijn leven wil behouden...

Tijdens het lezen heb ik hier en daar een kruisje bij een passage gezet. Laat ik enkele dingen citeren:

Criminelen zijn vaak menselijker dan dogmatici.

Als wij strijden tegen onrecht, misdaad of waardenvernietiging, doen wij dat in wezen ter verdediging van het leven als verschijnsel van beweging, niet van stilstand of om terug te keren naar gisteren.

Een christen weet dat slechts één te haten is: de Boze. Het boze in de mens, de demon, de duivelse geest, die haat hij. Maar niet de mens, zijn broeder, dat kind van dezelfde vader!

De kwaliteit van een mens wordt niet bepaald door intelligentie, stand, geld enzovoort, maar door karakter; hij wordt pas geloofwaardig, als hij doet wat hij zegt, ook in de diepste ellende.

Ik geloof gespaard te zijn om te kunnen getuigen van Gods bestaan en Christus' onmiddellijke nabijheid in levensgevaar.

Tenslotte nem ik nog iets over uit de samenvatting van de reacties zoals die in de brieven en interviews naar voren komen:

Als hoogste waarden worden algemeen beschouwd: vrijheid, menselijke waardigheid en gerechtigheid. De vrijheid is zo nodig het offer van het leven waard.

De grote waarde van een goede opvoeding wordt geprezen; zo ook die van humor.

Uit bijna geen enkele reactie blijkt haat jegens de schuldigen.

Een volgende keer hoop ik iets over het tweede deel te zeggen.

Boekbespreking

Vrouw en man - een plaatsbepaling.

Mr. L. G. A. Bremmer-Lindeboom e.a.

Uitgeverij De Vuurbaak, Groningen.

Dit boekje bevat een bundel lezingen die op een congres van het Geref. Sociaal en Economisch Verband van 14 febr. 1981 gehouden zijn.

Er wordt een goede bijbeluitleg gegeven door ds W. G. de Vries en ds A. Kamer en behoorlijke informatie gegeven over de beweging van de emancipatie van de vrouw en de inmiddels al meer dan 100 jaar oude geschiedenis van deze beweging o.a. door mevr. Bremmer-Lindeboom.

Het boekje eindigt met een scherpe kritiek op het feminisme van na de zestiger jaren van E. van Middelkoop.

Het heeft mij goed gedaan om de eenstemmigheid op te merken waarmee de nieuwe accenten in de uitleg van Genesis 1-3 hier door alle scribenten worden aanvaard, zoals de gelijkwaardigheid van man en vrouw, 'helper' (Gen. 2: 18) als titel zelfs voor God in zijn verhouding tot Israël, Adam's verhouding tot Eva als model voor de huwelijksverhouding en niet voor de verhouding man-vrouw in het algemeen, het heerschappij-oefenen. (Gen. 3: 16) als vloek en niet als norm etc. Des te opvallender is het dat deze nieuwe

exegetische inzichten bij geen van de scribenten leidt tot zelf-kritiek. Daar is best reden voor in een kerk, waarbinnen vrouwen in bijna alle plaatselijke gemeenten nog niet eens actief stemrecht hebben bij het verkiezen van ambtsdragers. Dan spreek ik nog niet eens over passief kiesrecht. M.a.w. dit is een boekje met vernieuwende exegetische inzichten die tot weinig zelf-bezinning of zelf-kritiek leiden.

W. G. Rietkerk, Utrecht

Redactie ontving

Aanzet, vijf deeltjes op magazine-formaat; praatstukken over elementaire onderwerpen als 'Bestaat God', 'De mens en zijn leven' etc. Per. deeltje f 3,75; alle vijf deeltjes: f 15,-; uitgegeven door De Navigators, Postbus 18, Driebergen.

L. van Driel en I. A. Kole, *Godsdienstbeleving van jongeren tussen veertien en achttien jaar*; Een vergelijkend onderzoek gehouden op drie protestants-christelijke en drie reformatorische scholen voor het algemeen voortgezet onderwijs. 159 blz., Kok, Kampen.

Rapporten van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen en bijbelvertaling aan de gen. synode van De Gereformeerde Kerken Heemse 1984; 8 blz., geen prijsopgave; Vijlbrief, Haarlem.

Administratie

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38
3956 TD Leersum
Tel. 03434-54288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs:

f 42,- per jaar of f 22,- per halfjaar.
Buitenland f 50,- per jaar of f 65,- per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten 35 ct p. mrr.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

A. C. Breen, *Het Licht overwint*; over seksuele voorlichting en moderne literatuur. 67 blz., zonder prijsopgave; uitgegeven door Vijlbrief, Haarlem.

S. J. Sietsma, *Spoorwijzer in het nederlands onderwijs*; 154 blz., geen prijsopgave; Vijlbrief, Haarlem.

Rapport van de deputaten Enige Gezangen aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken Heemse 1984; 82 pag., geen prijsopgave; Vijlbrief, Haarlem.

Rapport van de deputaten voor de psalmberijming aan de gen. synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland Heemse 1984; 383 blz., geen prijsopgave; Vijlbrief, Haarlem.

Elisabethbode, *kerstnummer*; prijs vanaf f 1,25 tot f 0,25 per ex., afhankelijk van te bestellen aantal. Postbus 100, 7240 AC Lochem, tel. 05730-4551.

Anderhalve eeuw gereformeerden in stad en land; deel I - Drenthe; onder auspiciën van de Commissie Herdenkingen 1834-1886-1982 van de gereformeerde kerken in Nederland. 51 blz., f 12,50; uitgegeven door J. H. Kok, Kampen.

Dr W. van 't Spijker, *Luther, belofte en ervaring*; 256 blz., f 27,90 (gebonden ed. f 29,75); uitgever: Oosterbaan en Le Cointre, Goes.

Dr R. W. M. Croughs, *Het kind in gezin en samenleving*; tweede dr.; 248 blz., f 26,50; Oosterbaan en Le Cointre, Goes.

Terdege, *reformatorisch gezinsblad* (verschijnt om de veertien dagen). Adres: Postbus 75, 7300 AB Apeldoorn.

VOOR UW DRUKWERK
NAAR

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

NOOITGEDACHT 3 — 3701 AL ZEIST — TELEFOON 03404 - 22452

Kerknieuws

Regionale contactcommissie van Chr. Geref. en Ned. Geref. Kerken in het noorden des lands

„We moeten als kerken oppassen, dat we niet als old-timers door de tijd heenrijden. We moeten niet alleen weten wat de Bijbel over de kerk zegt, maar we moeten ook onze tijd verstaan. De kerk van vandaag ziet er anders uit, dan de kerk van een halve eeuw geleden. Ook in de kerk zijn accentverschuivingen. Om die accenten goed te zetten moeten we onze tijd kennen”, aldus ds K. Muller, Ned. Geref. predikant te Heerenveen op de regionale ontmoetingsdag, die op zaterdag 24 september onder goede belangstelling werd gehouden in de Beth-El-kerk te Assen voor leden van de Chr. Geref. en Ned. Geref. kerken in de noordelijke regio.

De regionale contactcommissie, die een dergelijke bijeenkomst voor de tweede keer belegde, had als thema gekozen: „Kerk zijn in deze tijd”.

De andere inleider, ds J. Germs, Chr. Geref. predikant te Winschoten benadrukte in zijn toespraak de eerste twee woorden van de titel van het onderwerp, terwijl ds Muller zijn inleiding toespitste op de laatste drie woorden. Beide inleiders verdedigden een aantal stellingen.

Ds Germs zei onder meer, dat de kerk als diakonale gemeenschap van Christus Jezus kan leren, dat er een onafscheidelijkheid bestaat tussen woord en daad. De gemeente moet als instrument van de Heilige Geest inzetbaar zijn, zowel naar binnen als naar buiten. De kerk als gemeenschap der heiligen zal wat moeten doen aan gemeente-opbouw „De opbouw van elkaar om levende stenen te zijn voor de bouw van een geestelijk huis”. Leven in de gemeenschap der heiligen en liefde tot elkaar maakt vindingrijk. We zullen konkreet bijvoorbeeld kunnen denken aan het gezamenlijk als kerken aanpakken van taken op het gebied van het maatschappelijk werk of vormingswerk. Dat laatste gebeurt momenteel al in Winschoten, waar onder Chr. Geref. en Ned. Geref. leiding mensen worden gevormd in het gemeente- en jeugdwerk en de evangelisatie.

Ds Muller vergeleek de bouwstijlen van de kerk van vroeger en nu. Vroeger was de kerk centraal en opvallend gelegen in het centrum van dorp of stad. Kerken die nu worden gebouwd zijn vaak niet meer als zodanig te herkennen: weggestopt in 'n nieuwbouwwijk en multifunctioneel. De kerk is van het centrum van de belangstelling verdwenen naar de rand van de samenleving.

De geriefelijkheid van de zekerheid en de voldaanheid van vroeger, heeft plaats gemaakt voor het ongemakkelijke krukje van het persoonlijk geloof, aldus ds Muller.

De kerk heeft rekening te houden met de kenmerken die onze tijd beheersen: individualisering, eman-

cipatie, de ik-neem-het-niet-meer-houding) en angst.

Uit de vergadering kwam de wens naar voren om als kerken vaker dergelijke bijeenkomsten te beleggen. Aan de bespreking, die met name plaats vond in een 5-tal discussiegroepen, werd geanimeerd deelgenomen.

De bijeenkomst stond onder leiding van de voorzitter van de regionale contactcommissie, ds C. J. Ph. Sobering, Chr. Geref. predikant te De Krim (Ov.).

Uit breder kring

Het reformatorisch opinieblad Koers zal binnenkort een ingrijpende verandering ondergaan.

Met ingang van 1 nov. a.s. zal de thans functionerende redactiecommissie plaatsmaken voor een nieuwe redactie, bestaande uit de heren A. P. de Boer, L. van Driel en drs A. G. Knevel die gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het redactionele beleid. Een groot aantal free lance journalisten werkt mee aan de vulling van Koers-nieuwe stijl.

Ook de redactionele formule van het blad zal een forse wijziging ondergaan. Het blad zal via reportages en achtergrondartikelen actueler dan totnogtoe inhaken op gebeurtenissen en ontwikkelingen in binnen- en buitenland. Het opiniërende karakter van Koers-nieuwe stijl komt naast een aantal vaste columns en commentaarrubrieken ook tot uiting in interviews en discussies. Behalve aan politiek en parlement, economie, onderwijs en opvoeding etc. zal het blad ook veel aandacht besteden aan ontwikkelingen in kerk en theologie. De redactie streeft ernaar van Koers een gespreksplatform voor de gereformeerde gezindte te maken. Doel van de vernieuwing, die zich met ingang van het nummer van 10 november a.s. zal voltrekken, is ook een vergroting van de leesbaarheid van Koers. Opgave van abonnementen, aanvragen van proefnummers, tevens alle inlichtingen: Adm. Koers, Soesterbergsestraat 172, 3768 MD Soest.

Communicatie in woord en beeld.

Hoe doen christenen dat?

Over dit thema organiseert de Werkgroep Contact Studerenden op vrijdag 11 november en zaterdag 12 november 1983 een conferentie in de Chr. Geref. kerk aan de Wittevrouwesingel 31 te Utrecht. De conferentie begint vrijdag om 20.00 uur en zaterdag om 10.30 uur.

Ds J. van Mulligen, Chr. Geref. predikant te Amsterdam, zal op vrijdag zijn licht laten schijnen over „De preek als communicatiemiddel”. Een voor ieder gemeentelid belangrijk onderwerp. Vragen over de functie van de preek komen aan de orde.

Mr. J. F. v. Manen, werkzaam bij de NCRV-televisie, zal zaterdagmorgen „De televisie als communicatiemiddel” behandelen. Hier

komen bijv. de criteria van een christelijke omroep aan de orde; maar ook die van de kijker.

Prof. dr. L. Strengholt, hoogle- raar Nederlandse letterkunde aan de V.U. te Amsterdam, zal enige schetsen geven over „Het geschreven woord als communicatiemiddel”. Wat is het doel van een schrijver en hoe zeker kan je de bedoeling van een schrijver achterhalen, zijn enige vragen die niet omzeild worden.

Na alle toespraken zal in kleine groepjes verder gepraat worden aan de hand van een praktisch voorbeeld. Dit komt in de plaats van de forumdiscussie. Op zaterdag sluiten we om ongeveer 16.30 uur, waarna de liefhebbers nog kunnen gaan chinezen.

Overnachting. De nacht van vrijdag op zaterdag kan bij gastvrije studenten en gezinnen in Utrecht worden doorgebracht. Daarvoor wel eerst opgeven. Vergeet ook je slaapzak niet, ten behoeve van je weldadig rust.

Busverbinding. De Chr. Geref. kerk aan de Wittevrouwesingel staat via buslijn 9 in verbinding met het Centraal Station.

De kosten van de conferentie zijn voor studerenden: f 5,— en f 15,— voor werkenden. Indien je komt hebben wij graag dat je in verband met de maaltijd en het nachtlogies je zo spoedig mogelijk opgeeft bij Titia de Ruiter, Losweg 116, 7315 DL Apeldoorn, telef. 055-222307.

In de serie

HULP BIJ BIJBELSTUDIE (13)

is zojuist verschenen

BEVRIJD OM MET GOD TE LEVEN

tien schetsen over Exodus

door ds. W. Smouter. Prijs f 6,90.

Door de bijbeltekst op de voet te volgen worden in deze bundel twee onderwerpen uit het boek Exodus uitvoerig behandeld.

— de geboorte en vorming van Mozes: hoe God de bevrijding voorbereid heeft. Een leider wordt herder.

— de tabernakel; hoe God het samen-leven met zijn volk heeft ingericht. Het leesplankje van het evangelie.

Bij de schetsen zijn studie- en gespreksvragen gevoegd, zodat de bundel niet alleen voor persoonlijke studie geschikt is, maar ook voor bespreking op jeugdvereniging of bijbelkring.

Bestellen bij: C. J. van Dijke,
Marterlaan 2,
2116 EX Hilversum

Een uitgave van
het Geref. Landelijk Jeugd Comité in samenwerking met
Buiten & Schipperheijn te Amsterdam.

COGMA

is het samenwerkingsverband
van de Ned. Geref. Kerken

Secr: H.J. Bosch
Hekselbrink 83
7544 BV Enschede
Tel: 053-762272

en de Chr. Geref. Kerken

Secr: T. Witvoet
Wolferlanden 25
7542 CZ Enschede
Tel: 053-760294

in MILITAIRE DIENST ?
bij de KOOPVAARDIJ ?
bij de V.N. in Libanon ?
bij de NATO in West Duitsland, België of Denemarken ?
op de ANTILLEN ?
"IN DE OLIE" in het Midden Oosten ?

COGMA LEGT CONTACTEN VOOR U

Er verblijven tientallen gezinnen en alleenstaanden van onze kerken overal ter wereld. Waarschijnlijk ook niet veraf van u of uw familieleden.

COGMA

- verstrekt u adressen van "medeverstrooiden".
- zendt u lectuur.
- verstrekt u cassettebanden met preken.
- bezoekt u waar mogelijk; in ieder geval in West Duitsland.

WAAR BENT U ... WAAR IS UW FAMILIE ... LAAT DIT AAN
COGMA WETEN. NEEM CONTACT OP MET ONS

COGMA UW VRIEND IN DE VREEMDE !

Girono. 137 89 82
t.n.v. COGMA Enschede

~~~~~  
 We wish to announce the 40th wedding anniversary of our parents,  
**Rev. P. H. PELLICAAN**

and  
**Mrs. G. PELLICAAN-van Wageningen**  
 on the 19th. jan. '84.  
 and the 40th anniversary of our father's ordination to ministry of the Word, on the 31st. oct. '83.

With thanks to God,  
 their children.

8 Barmingstr.  
 Gosnells  
 Australia W.A. 6110

~~~~~

Zoekt U een camping waar U zich als Christen thuis kunt voelen?

Evangelische Camping

„t BELOOFDE LAND"

biedt U o.a. een fijn programma tijdens de vakantieperiode.

Tevens verhuren wij (toer)caravans. Vraag folder.

Bosweg 17 — 3781 NG Voorthuizen
 Tel. 03429-2942

Reserveringen vanaf 16 januari 1984.

Verzamelaar vraagt oude en zwart/wit

ANSICHTKAARTEN

tot f2,— per stuk.

D. van Kammen, Stationsweg 239 -
 9201 GN Drachten - Tel. 05120-19873

TE HUUR

voor

winter en zomervakantie

ons

6 pers. APPARTEMENT

in het TIROLERDORP AXAMS,
 voorzien van vele extra's zoals
 zwembad, sauna e.d.

Telefoon 01862-2596.

Nieuwe Opbouw-uitgave

De aangekondigde brochure
 over

Antroposofie

van Drs Pieter van Kampen

is te bestellen bij
 Administratie „Opbouw",
 Kon. Wilhelminalaan 38,
 3956 TD Leersum.

De prijs bedraagt f 3,50 plus portokosten. Bij toezending van de brochure ontvangt men tevens een accept-girokaart met het verschuldigde bedrag.

Opbouw-registers

Voor belangstellenden zijn er gebundelde Opbouw-registers over de jaargangen 1—26 (1957-1982) te verkrijgen bij de sekretaris van de redactie, Dovenetel 45, 8446 SH Heerenveen.

Prijs per exemplaar f 7,20 exclusief portokosten.

HET HAD ER NATUURLIJK AL JAREN MOETEN ZIJN

Een christelijk opinieblad à la De Tijd, Vrij Nederland en Elsevier.
 Aktuele en principiële informatie.

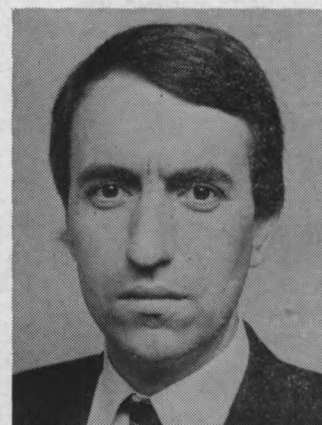
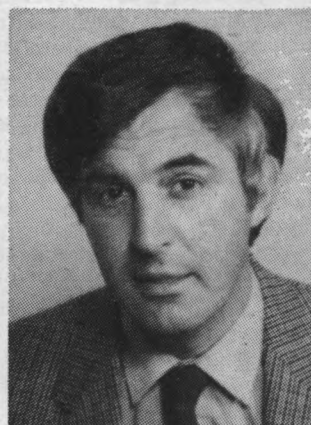
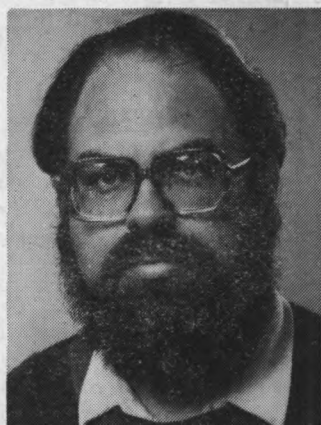
Over politiek en parlement, opvoeding en onderwijs, kerk en theologie, economie en vakbeweging, binnen- en buitenland en ga zo maar door.
 Een goed journalistiek produkt dat zich vlot laat lezen.

Inderdaad, dat opinieblad had er al jaren moeten zijn.
 Maar beter laat dan nooit.

En daarom rolt het op 10 november a.s. dan toch eindelijk van de pers.
 En vanaf die datum elke twee weken: **KOERS - nieuwe stijl** -
 met actuele reportages / diepspittende achtergrondartikelen /
 pittige interviews / boeiende discussies / verrassende columns

Koers – vertrouwde naam, nieuwe stijl

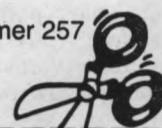
onder redactie van Ad de Boer, Leen van Driel, Andries Knevel en
 met medewerking van tal van andere journalisten.

U hebt er al veel te lang op moeten wachten

Vul daarom vandaag nog onderstaande bon in.

Uitknippen en opsturen naar: Administratie Koers, Antwoordnummer 257
 3768 MD Soest. Een postzegel plakken is niet nodig.
 Tel. adm.: 02155-18228.

- ☐ Ik ontvang graag de komende vier nummers van Koers gratis op proef.
- ☐ Ik abonneer mij op Koers. De dit jaar nog verschijnende vier nummers ontvang ik gratis. Voor 1984 betaal ik
 - ☐ per jaar (introductie-abonnement f 55,— i.p.v. f 60,—)
 - ☐ per halfjaar (f 32,50)
 - ☐ per kwartaal (f 17,50) Gaarne het hokje van uw keuze zwart maken.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode en woonplaats: _____

Handtekening _____